

ارزیابی دادرسی بین‌المللی به‌عنوان شیوه‌ای از مهار قاچاق اموال فرهنگی

ژانت بلیک *

تاریخ پذیرش: ۹۵/۹/۱۴

تاریخ دریافت: ۹۵/۳/۷

چکیده

از دست رفتن گنجینه‌های فرهنگی به وسیله حفاری نامشروع، صادرات غیر قانونی و قاچاق، همچنین صدمه به هویت ملی و حقوق شهروندان، نشان دهنده وجود چالشی جدی فراروی بسیاری از کشورهای سرتاسر جهان است. کشورهای مبدأ اغلب کشورهای فقیرتر و روی هم رفته از کشورهای در حال توسعه می‌باشند، در حالی که کشورهای واردکننده یا «بازار» کشورهای ثروتمند نظیر ایالات متحده آمریکا، انگلستان، آلمان، ژاپن و سوئیس هستند. این مقاله به بررسی وضعیت و حقایق این تجارت بین‌المللی غیرقانونی، مسائل حقوقی مرتبط با آن و تلاش کشورهای ترکیه، قبرس و ایران جهت بازپس‌گیری و بازیابی عتیقه‌جات مسروقه و/یا عتیقه‌جاتی که به‌طور غیرقانونی صادر شده‌اند، می‌پردازد. به‌طور اخص، حقوق بین‌الملل حاکم بر این مسئله، موانع قانونی اقامه دعوی بین‌المللی جهت استرداد اقالام فرهنگی و ابزارهای غیر حقوقی تضمین‌کننده بازگشت این اشیاء به تفصیل مورد بررسی قرار می‌گیرند.

کلیدواژگان

اموال فرهنگی، صادرات غیرقانونی و قاچاق، حفاری نامشروع، دادخواهی بین‌المللی، بازپس‌گیری.

* دانشیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

مقدمه

برای بسیار از کشورها در اقصی نقاط گیتی، از دست دادن گنجینه‌های فرهنگی به واسطه حفاری غیرمجاز، صادرات غیرقانونی و صدمه متعاقب آن به هویت ملی و حقوق شهروندان^۱، چالشی بزرگ است. بنابراین درنوشتر حاضر، امکانات پیش روی کشورها و سایرین برای استفاده از شیوه‌های حقوقی جلوگیری از دست رفتن اشیاء فرهنگی و بازپس گرفتن اموالی که غارت شده و مورد تجارت غیرقانونی قرار گرفته‌اند، بررسی می‌شود.^۲ این بررسی شامل، استفاده از دادگاه‌های کشور محل پیدایش مجدد و یا تجارت این اشیاء و مسائل حقوق بین‌المللی مرتبط با این مسئله خواهد بود.

مشکل تجارت نامشروع مصنوعات باارزش تاریخی و عتیقه‌جات، پدیده‌ای جهانی است و بسیاری از کشورهای غنی از مصنوعات باارزش تاریخی را تحت تأثیر قرار داده است. به‌طور کلی کشورهای منبع (اغلب در حال توسعه) فقیرترند درحالی‌که کشورهای واردکننده یا «بازار» کشورهای ثروتمندمانند ایالات متحده آمریکا، آلمان، ژاپن و سوئیس می‌باشند. فقر مفرط در میان بومیان مناطق غنی از مصنوعات باارزش تاریخی و تمایل ایشان به جلوگیری از غارت آن دسته از اشیاء فرهنگی که فروش‌شان ممکن است برای مدتی خانواده‌های ایشان را بخوبی تأمین کند، یک دوراهی اخلاقی مهم را ایجاد می‌کند.^۳ به‌علاوه کشورهایی که خروج گسترده میراث‌شان را در طی دوران اشغال استعماری اروپا تجربه کرده‌اند هنوز در برابر قاچاق اموال فرهنگی خود صدمه پذیرند.^۴ به‌نظر می‌رسد آمریکای لاتین حیرت‌انگیزترین تخریب را در میراث باستانی‌اش در اثر حفاری‌های مخفیانه به قصد تجارت غیرقانونی عتیقه و دیگر مصنوعات

۱. مرادی، علیرضا؛ «نقش میراث فرهنگی در تقویت هویت فرهنگی»، ماهنامه مهندسی فرهنگی، سال پنجم، ش ۵۳ و ۵۴، خرداد و تیر ۱۳۹۰.

۲. حسینی اکبرنژاد، هاله؛ «برخی تحولات راهبردی استرداد اموال فرهنگی در نظام بین‌المللی معاصر»، مجله پژوهش‌های حقوقی، ش ۲۰، نیم‌سال دوم ۱۳۹۰؛ کاشانی، نارین؛ مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در حفاظت از میراث فرهنگی، پایان‌نامه جهت اخذ کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، سال ۱۳۹۰-۱۳۹۱.

3. Helaine Silverman and D. Fairchild Ruggles (2007) 'Cultural Heritage and Human Rights,' in Helaine Silverman and D. Fairchild Ruggles (eds.) *Cultural Heritage and Human Rights* (Springer Science and Business Media, LLC) pp3-23 at p15.

4. David Gill and Christopher Chippindale (2002) 'The Trade in Looted Antiquities and the Return of Cultural Property: A British Parliamentary Inquiry,' 2002 *International Journal of Cultural Property*, 11(1): 50-64.

بازارزش تاریخی، متحمل شده است. همان‌طور که در سال ۱۹۹۴ در جریان کشف و ضبط هفتاد قلم اشیاء عتیقه حاصل از قاچاق (شامل مجسمه‌های سنگی و برنزی و مهرها، سکه‌ها و ظروف نقره) در جوانرود (در استان کرمانشاه) نشان داده شد، ایران نیز با مشکل جدی قاچاق عتیقه روبه‌رواست. سود کلانی که از تجارت نامشروع عتیقه‌جات غارت شده بدست می‌آید این نوع تجارت را به یک کسب و کار بسیار جذاب برای افراد بی‌اخلاق مبدل ساخته است^۱ به‌عنوان مثال بیش از ۹۸ درصد قیمت نهایی عتیقه‌جات قاچاق شده سر از جیب دلانان درمی‌آورد؛ غارتگران در منطقه پتن واقع در آمریکای مرکز برای هر محموله کشتی که ممکن است نهایتاً صد هزار دلار بفروش برسد، ۲۰۰ تا ۵۰۰ دلار دریافت می‌کنند.^۲ سرقت از مجموعه‌های موزه‌ای و مکان‌های باستان‌شناسی برای تأمین نیاز بازار عتیقه نیز عامل مهمی است.^۳

تضمین بازگشت اموال فرهنگی قاچاق شده و جلوگیری از تباهی و از دست رفتن این اموال، نیازمند رهیافتی دو وجهی است:

(۱) همکاری بین‌المللی، عموماً مبتنی بر معاهدات و (۲) اقدامات قضایی جهت بازگرداندن این اشیاء و نیز دیگر اقدامات هماهنگ هر دولت برای کنترل جابه‌جایی و معامله اموال فرهنگی در سطح ملی به شیوه‌ای مؤثر. در خصوص قسمت اول، معاهدات اصلی مرتبط با موضوع عبارتند از: کنوانسیون لاهه در خصوص حفاظت از اموال فرهنگی در مخاصمات مسلحانه (۱۹۵۴) و پروتکل‌های الحاقی ۱۹۹۹^۴؛ کنوانسیون‌های یونسکو در خصوص ورود، صدور و انتقال مالکیت

۱. صندوق بین‌المللی پژوهش هنری (IFAR) در نیویورک که سازمان مهم مرتبط با ردیابی آثار هنری و عتیقه‌جات مسروقه است، در سال ۱۹۹۶ این مبلغ را سالانه ۲ میلیارد دلار برآورد کرده است.

2. Neil Brodie, Jenny Doole and Peter Watson (2000) *Stealing History – The Illicit Trade in Cultural Material* (ICOM UK and Museums Association).

3. O, Acar and M. Rose (1995) "Turkey's war on the illicit antiquities trade" *Archaeology* March/April 1995 pp 45-56.

آمار پلیس بین‌الملل نشان می‌دهد که بین دسامبر ۱۹۹۳ و دسامبر ۱۹۹۴ اقلام ذیل پس از سرقت از محوطه‌های باستان‌شناسی یا موزه‌های ترکیه به خارج از این کشور قاچاق شدند: هفت مجسمه یا سر مجسمه مرمری یونان باستان؛ چهار بلوک کتیبه مرمری روم باستان؛ سه سنگ قبر مرمری ستاره‌ای، چندین سرستون و پایه ستون حجاری شده، برجسته کاری مرمری یک زن دوران هلنیسم، و یک نقاشی آبرنگ روی گچ مربوط به دوران بیزانس.

4. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention, The Hague, 14 May 1954 [249 UNTS. 240; First Hague Protocol 249 U.N.T.S. 358]. Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict 1954, The Hague, 14 May 1954 [249 U.N.T.S. 358].

غیرقانونی اموال فرهنگی^۱ (۱۹۷۰)؛ کنوانسیون در خصوص عودت بین‌المللی اشیاء فرهنگی مسروقه و یا خارج شده به طریق غیرقانونی «یونیدرویت»^۲ (۱۹۹۵)؛ کنوانسیون ملل متحد برای مقابله با جرائم سازمان‌یافته فراملی (پالرمو، ۲۰۰۰)^۳. به‌طور خلاصه در میان معاهدات مرتبط با سرقت و قاچاق اموال فرهنگی در زمان صلح، کنوانسیون ۱۹۷۰ نخستین اقدام هماهنگ جامعه بین‌المللی برای مدنظر قراردادن این موضوع در چهارچوب همکاری بین‌المللی است. هدف کنوانسیون ۱۹۹۵ یونیدرویت نیز ارائه چهارچوبی قابل قبول برای دعاوی دارای خواسته‌های ماهیت بین‌المللی (بند ۱) و منعطف به عودت اموال فرهنگی مسروقه و یا خارج شده به طریق غیرقانونی می‌باشد. این کنوانسیون را می‌توان تا حدی به مثابه یک پروتکل الحاقی به کنوانسیون ۱۹۷۰ و واکنشی نسبت به موانع متعدد موجود در برابر این‌گونه دعاوی در نظر گرفت، (آن چنان که در ادامه توصیف خواهد شد) و به همین دلیل نشانگر اهمیت دادرسی به‌عنوان یک ابزار کنترل می‌باشد. اخیراً کنوانسیون پالرمو (۲۰۰۵) این مسئله را به‌عنوان بخشی از موضوع وسیع‌تر جرائم فراملی سازمان‌یافته مورد بررسی قرار می‌دهد و به این جهت می‌توان آن را به واسطه جرم انگاری عضویت در این‌گونه گروه‌های مجرمانه سازمان‌یافته و دیگر اعمال مرتبط با این‌گونه جرائم، یک ابزار قانونی اضافی ارزشمند دانست.

۱. اشکال موجود کنترل تجارت عتیقه‌جات

۱.۱ نظارت بر صادرات

نظارت بر صادرات، شکل بدیهی و پرتطرف‌داری است که غالباً کشورهای غنی از نظر اشیاء دست ساخت تاریخی آن را با شکلی از «قانون عام»^۴ ترکیب می‌کنند؛ مطابق این قانون، دولت، مالک تمام عتیقه‌جات (یا طبقات معینی از اقلام) معرفی می‌شود و به موجب آن، صادرات این‌گونه اقلام، مشمول برخی ممنوعیت‌ها می‌باشد. به‌عنوان مثال می‌توان به «قانون عتیقه‌جات ۱۹۸۳»

1. Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property 1970, Paris, 14 November 1970 [823 UNTS 231].

2. UNIDROIT Convention on the International Return of Stolen or Illegally Exported Cultural Objects (Rome, 1995) [34 ILM 1322].

3. UN Convention Against Transnational Organized Crime (Palermo, 2000) [40 ILM 335 (2001); UN Doc. A/55/383 at 25 (2000)].

4. Umbrella statute.

(اصلاح شده در ۲۰۰۹) ترکیه^۱ اشاره نمود که در چارچوب آن، دولت مالک تمام عتیقه‌جات است و در آن برخی از نظارت‌های صادراتی بر روی این‌گونه اقالام مشخص شده است.^۲ ایران نیز ممنوعیت صادرات اشیاء دست ساخت تاریخی باستان‌شناسی را اعمال می‌کند.^۳ چنین قوانینی در ظاهر امر، صادرات غیرقانونی را بسیار دشوارتر می‌سازند؛ علی‌رغم کنترل آسان‌تر، لیکن حجم بسیار زیادی از عتیقه‌جات حاصل از حفاری‌های غیرمجاز، به‌طور غیرقانونی از این کشورها صادر می‌شوند. اگرچه بیانات کلی مبنی بر مالکیت دولت می‌تواند در طرح دعوی نزد محاکم خارجی کارگشا باشد؛ اما محاکم عموماً ممنوعیت‌های صادرات کشورهای خارجی را اعمال نمی‌کنند.^۴

۱.۲. نظارت بر واردات

از آنجایی که قاچاقچیان مصمم همیشه می‌توانند نظارت‌های صادراتی را دور بزنند، وضع و تحمیل برخی اشکال نظارت‌های وارداتی توسط کشورهای دریافت‌کننده، لازمه اعمال کنترل‌های صادراتی از سوی کشورهای غنی از نظر اشیاء دست‌ساخت تاریخی می‌باشد. مشکل عمده، رویه برخی از کشورهای بازار (نظیر انگلستان و آمریکا) است که عموماً در ارتباط با نقل و انتقال عتیقه‌جات از یک فلسفه بازار آزاد تبعیت می‌کنند، فلسفه‌ای که کنترل‌های وارداتی در آن متناقض می‌باشند.^۵ دیدگاه‌های متضادی در مورد تأثیر یا حتی مطلوبیت اعمال مقررات جدی و سختگیرانه صادراتی وجود دارد، هرچند بیشتر کشورهای غنی به لحاظ اشیاء دست‌ساخت تاریخی، طرفدار این رهیافت هستند.^۶ به هر حال این مشکل به همان اندازه نیز در مورد کشورهای بازار مشاهده می‌شود، زیرا، قادر به کنترل واردات عتیقه‌جاتی که احتمالاً از کشور ثالثی به‌طور غیرقانونی صادر شده یا در نتیجه حفاری غیرمجاز در آن کشور به دست آمده‌اند،

۱. قانون حفاظت از اموال فرهنگی و طبیعی، شماره ۲۸۶۳، منتشره در روزنامه رسمی، شماره ۱۸۱۱، اصلاحی سال‌های ۲۰۰۱، ۲۰۰۴، ۲۰۰۶، ۲۰۰۷، ۲۰۰۸.

۲. نصیرزاده، بهناز؛ «بررسی حمایت کیفری از اموال فرهنگی در حقوق ایران»، دو فصلنامه تخصصی دانش و مرمت و میراث فرهنگی، سال پنجم، ش ۳، پیاپی ۴، تابستان و پاییز ۸۸.

۳. طبق ماده ۵۶۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۱/۱۱/۲۴.

۴. بر اساس قواعد حقوق برون مرزی.

5. E. Des Portes (1994) "Traffic in cultural property - a priority target for museum professionals," *International Cultural Property Review* (summer 1994) at 79.

6. Lyndel V Prott (1989) 'Problems of Private International Law for the Protection of the Cultural Heritage', *Receuil des Cours*, vol V (1989): pp 224-317.

علی‌رغم نظارت کشور بر صادرات این‌گونه اقلام، نیستند. کشورهای غنی از نظر اشیاء دست ساخت تاریخی، باید از کنترل‌های بیش از حد سختگیرانه صادراتی که عرصه را بر تجارت قانونی عتیقه‌جات تنگ می‌کند، بپرهیزند و در عین حال کشورهای بازار هم باید به ضرورت‌های کشورهای مبدأ احترام بگذارند.^۱

۱.۳. فهرست‌ها و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی ملی

فهرست‌ها و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اموال فرهنگی، از ملزومات هر سیاست پیشگیرانه در ارتباط با نقل و انتقال بین‌المللی غیرقانونی عتیقه‌جات هستند زیرا، به ردیابی آنها کمک کرده و در صورت کشف شیئی، مدرک لازم برای اثبات صادرات غیرقانونی را فراهم می‌سازند و اساس پایگاه‌های اطلاع‌رسانی بین‌المللی اشیاء مسروقه به‌شمار می‌آیند. هرچه سیستم فهرست برداری مفصل‌تر باشد، به‌خصوص اگر تصویر اقلام و یادمان‌ها نیز در آنها قرار داده شود، کارایی بیشتری خواهد داشت. استفاده از فناوری‌های جدید، به‌ویژه فناوری چند رسانه‌ای که ذخیره دیجیتال تصاویر را ممکن می‌سازد، آن را به ابزار بسیار مؤثری بدل خواهد کرد، البته در جایی که منابع برای انجام این کار موجود باشد. از فهرست‌ها می‌توان صرفاً در پیشگیری از تجارت غیرقانونی اشیاء شناخته شده کمک گرفت؛ اما گردآورندگان سازمانی و خصوصی در خرید عتیقه‌جاتی که احتمال ثبت آنها در فهرست کشور مبدأ به‌طور معقولی بالاتر باشد، بیشتر احتیاط و مراقبت خواهند کرد. برخی کشورها دست به ایجاد منابع اطلاعاتی به منظور شناسایی عمومی آثار هنری مسروقه زده‌اند.^۲ این منابع می‌توانند به‌عنوان یک عامل نسبتاً مؤثر حمایتی، و نیز بازدارنده‌ای کارآمد در برابر خرید و معامله آثار هنری مسروقه توسط دلالان درستکار، موزه‌ها، مراکز هنری و امثالهم مورد نظر قرار گیرند.

1. Clemency Coggins (1995) "A licit international traffic in ancient art: let there be light!" 1995 *International Journal of Cultural Property*, 4: 61-80; and John H. Merryman (1995) "A licit international trade in cultural objects," 1995 *International Journal of Cultural Property*, 4: 13-60.

۲. پایگاه داده‌ای دفتر مرکزی مبارزه با قاچاق اشیاء فرهنگی (OCBC) در فرانسه؛ پایگاه داده‌ای آثار مفقوده (آلمان)؛ پایگاه داده‌ای اموال فرهنگی ملی مسروقه پلیس نظامی (ایتالیا)؛ پایگاه داده‌ای اماکن باستانی (اردن)؛ پایگاه داده‌ای گارد سیویل مدنی (اسپانیا) و سیاهه ملی هنر مسروقه (NSAF) در ایالات متحده آمریکا. نگاه کنید به: مربوط به این موارد را می‌توان در پایگاه یونسکو به آدرس زیر یافت:

<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/databases/>.

پایگاه‌های داده‌ای، و نیز جلوگیری از تجارت نامشروع اموال فرهنگی و کمک به عودت این آثار، هم از نظر قابلیت استناد در محکمه و هم به‌عنوان مرجعی برای اقدامات پلیسی، اهرمی قوی و مؤثر به‌شمار می‌روند.

پایگاه داده‌ای آثار هنری مسروقه اینترنتی، یکی از اهرم‌های اصلی این سازمان برای مبارزه با معامله غیرمجاز این اموال^۱، با کمک نیروی تخصصی پلیس نظامی ایتالیا تحت پروژه‌ای بنام PSYCHE به روز رسانی گردیده تا بتواند به وسیله آن سیاهه‌های کشورهای که احتمال می‌رود منشأ این اموال باشند، مورد مقابله نمود. پایگاه داده‌ای اینترنتی تا پایان سال ۲۰۱۴، مشتمل بر قریب به ۴۵۰۰۰ مورد ثبت شده توسط ۱۲۵ کشور بود و از زمان پایه‌گذاری آن نزدیک به ۲۰۰۰ اثر مسروقه بازیابی شده‌اند.^۲ دیگر منبع با اهمیت در این خصوص، «فهرست هنر مفقوده» است که به‌عنوان بزرگ‌ترین پایگاه داده‌ای خصوصی جهان در باب اشیاء فرهنگی مسروقه و مفقوده، به مجموع داران، دلالان، بیمه‌گذاران، و نهادهای اعمال قانون در سراسر جهان خدماتی جهت ثبت، جستجو و کشف این آثار ارائه می‌کند.^۳ این نهاد از دل «مرکز هشداردهی در خصوص هنر مسروقه» در بنیاد بین‌المللی تحقیقات هنری (IFAR) برآمده و اطلاعات ثبت شده توسط صاحبان و شرکت‌های بیمه‌گذار آثار هنری مسروقه را به نیروهای پلیس، FBI آمریکا، اینترنتی و سایرین عرضه می‌کند.^۴ یونسکو نیز گرچه خود فاقد یک پایگاه داده‌ای آثار هنری مسروقه است اما در خصوص اشیاء فرهنگی که کشورهای عضو به دنبال عودت آن هستند، اطلاع‌رسانی می‌نماید. علاوه بر این، در آوریل ۲۰۰۳ این سازمان برای تشکیل پایگاهی اطلاعاتی در خصوص اموال فرهنگی مسروقه عراق با اینترنتی به توافق رسید تا به این طریق واکنشی مؤثر در برابر مشکل نقل و انتقال غیرقانونی این آثار ارائه نماید.^۵

۱.۴. نظارت بر بازار داخلی

۱. اینترنتی به شکل مفصل‌تری در ادامه مورد بحث قرار خواهد گرفت.

2. <http://www.interpol.int/Crime-areas/Works-of-art/Database>.

3. <http://www.artloss.com/about-us>.

4. http://www.ifar.org/stolen_art_alert.php.

۵. اینجا ببینید: تفضیلات این موضوع را می‌توانید در:

http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=17373&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

پس از غارت موزه ملی عراق در سال ۲۰۰۳، بیش از ۱۳۰۰۰ قلم اشیاء به سرقت‌رفته (که از این میان ۴۰۰۰ مورد به شکل داوطلبانه بازگردانده شده‌اند) و میزان اموال فرهنگی غارت شده از اماکن باستانی نیز غیرقابل تخمین است.

در برخی کشورهای غنی از نظر اشیاء دست‌ساخت تاریخی، به منظور کنترل بازار داخلی، از سیستم صدور مجوز برای دلالتان اشیاء هنری و عتیقه استفاده می‌شود و ممکن است ثبت گردآوران و مجموعه‌داران، مجموعه‌های ایشان یا اقلام فردی داخل در مجموعه‌های‌شان نیز ضرورت داشته باشد.^۱ غالباً بر فروش و انتقال اشیاء ثبت شده نیز نظارت می‌شود و ممکن است مجموعه‌داران ملزم شوند هر گونه تغییر در محل نگهداری مجموعه (و یا یک شیء واحد) در داخل کشور را به اطلاع مقامات مسئول برسانند. این رهیافت (که توسط کشورهای مبدأیی چون ایتالیا و ترکیه اعمال می‌شود)، در کنترل جابه‌جایی غیرقانونی این گونه اقلام سودمند است؛ اما تنها با اقلام از قبل موجود در مجموعه‌ها ارتباط دارد.^۲ شکل دیگر تنظیم رفتار واسطه‌ها، مقررات خود تنظیمی از طریق کدهای رفتاری پیش‌بینی شده در کنوانسیون یونسکو ۱۹۷۰ می‌باشد.^۳ واسطه‌ها در انگلستان، در صورت حصول اطمینان از اینکه اقلامی مسروقه بوده یا به‌طور غیرقانونی بدست آمده‌اند، بر خلاف قوانین کشور محل صدور وارد کشور شده‌اند، حاصل از حفاری غیرمجاز بوده و یا از یک حفاری مجاز بدست آمده اما تحصیل آنها به شیوه‌های غیرقانونی بوده است، هرگز دست به خرید و فروش این گونه اقلام نخواهند زد.^۴

۱.۵. قانون‌پذیری موزه‌ها

از آنجایی که موزه‌ها از بزرگ‌ترین مجموعه‌های اشیاء دست‌ساخت تاریخی و دیگر اشیاء باستان‌شناسی هستند، لذا نظارت بر سیاست‌های تحصیل اشیاء توسط آنها اهمیت بسیار زیادی در کنترل حفاری غیرقانونی و متعاقباً نقل و انتقال اشیاء حاصله از این حفاری‌ها دارد.^۵ شورای

۱. برطبق قانون ترکیه مذکور در شماره ۱۳.

2. Patrick J O'Keefe (1994) *Feasibility Study of an International Code of Ethics for Dealers in Cultural Property for the Purpose of More Effective Control of Illicit Traffic in Cultural Property*, report for UNESCO (Paris, May 1994) Doc. CLT-94/WS/11.

۳. کنوانسیون راجع به ممنوعیت و جلوگیری از ورود، صدور و انتقال مالکیت غیرقانونی اموال فرهنگی ۱۹۷۰، پاریس، ۱۴ نوامبر ۱۹۷۰ بند ه ماده ۵ این کنوانسیون، از کشورها می‌خواهد دستگاه‌های ملی با کارکرد ذیل تأسیس کنند: «تهیه قواعدی منطبق با اصول اخلاق مقرر در این کنوانسیون برای افراد ذی‌نفع (موزه‌داران، مجموعه‌داران، عتیقه‌فروشان و غیره) و مراقبت در رعایت این قواعد.» از جمله این گونه قوانین، «قانون اعمال کنترل بر تجارت بین‌المللی آثار هنری» متخذ توسط اعضای مختلف تجارت آثار هنرهای زیبا و عتیقات انگلستان می‌باشد.

۴. متخذ توسط اعضای مختلف تجارت آثار هنرهای زیبا و عتیقات انگلستان طبق «قانون اعمال کنترل بر تجارت بین‌المللی آثار هنری».

۵. شیخ‌الاسلام، محمدرضا؛ «نقش موزه‌ها در توسعه فرهنگی»، فصلنامه موزه‌ها، ش ۲۲.

بین‌المللی موزه‌ها «(ایکوم) در سال ۱۹۸۶ (بازبینی شده در سال ۲۰۰۴)» قانون شورای بین‌المللی موزه‌ها را تصویب نمود. این قانون بوضوح اشعار می‌دارد که تحصیل هر گونه شیء حاصل از حفاری غیرقانونی یا شیء مسروقه، بدون اطمینان از منشأ آن غیرقابل قبول می‌باشد. به موجب قانون فوق‌الذکر، موزه‌ها نباید دست به تحصیل یک شیء بزنند، مگر اینکه متقاعد شده باشند که می‌توانند عنوان معتبری را برای آن شیء کسب نموده و یا اینکه اطمینان حاصل کنند که آن شیء با نقض قوانین کشور مبدأ خود بدست نیامده یا صادر نشده باشد.^۱ این قانون همچنین موزه‌ها را ملزم می‌کند که در بازگرداندن و استرداد اموال فرهنگی‌ای که بر خلاف اصول کنوانسیون ۱۹۷۰ یونسکو صادر شده (و یا به‌طریق دیگر منتقل شده‌اند) و کشور مبدأ در تلاش برای بازگرداندن آنها است، همکاری کنند. (بخش ۴-۴)

۱.۶. فعالیت‌های پلیسی بین‌المللی

برای درک اهمیت همکاری بین‌المللی در عرصه فعالیت‌های پلیسی در حوزه اموال فرهنگی مسروقه و /یا خارج شده به طریق غیرقانونی، لازم است درکی از چگونگی فعالیت شبکه‌های قاچاق داشته باشیم. ابتدا باید گفت که شبکه‌های قاچاق فراملی ماهیتی متبادل و چندگانه دارند و ممکن است فعالیت‌هایی در خصوص پول‌شویی، اخاذی، معامله سلاح، قاچاق مواد مخدر، فحشاء، قاچاق انسان و یا حتی تخلیه پسماندهای سمی داشته باشند.^۲ به‌طور کلی می‌توان چهار مرحله فعالیت برای تجارت غیر قانونی اموال فرهنگی ترسیم نمود که عبارتند از: (۱) غارت (سرقت اشیاء)؛ (۲) واسطه‌گری اولیه (جهت حمل اقلام)؛ (۳) واسطه‌گری در مرحله پسین (برای تطهیر اقلام)؛ و (۴) خرید و گردآوری.^۳ چندین کشور ادارات پلیس تخصصی برای برخورد با سرقت اشیاء هنری و عتیقه دایر کرده‌اند. این ادارات مجهز به افسران آموزش دیده جهت شناسایی این‌گونه اقلام هستند. «پلیس حفاظت از میراث هنری»^۴ ایتالیا احتمالاً بهترین اداره از این نوع بوده و افسران آن در خصوص جنبه‌های مختلف تاریخ هنر و باستان‌شناسی از جمله

۱. حاجی حسن، حسین؛ «نقش ایکوم در بازگشت و استرداد اموال فرهنگی»، مجله موزه‌ها، ش ۱۱.

2. Peter B. Campbell (2013) 'The Illicit Antiquities Trade as a Transnational Criminal Network: Characterizing and Anticipating Trafficking of Cultural Heritage.' 2013 *International Journal of Cultural Property* 20:113-153.

۳. همان.

4. Carabinieri Tutela del Patrimonio Artistico.

باستان‌شناسی دریایی آموزش دیده‌اند. در مقابل، شاخه تخصصی نیروهای پلیس انگلستان در ارتباط با سرقت آثار هنری، عموماً محدود به مسائلی نظیر سرقت آثار هنری از خانه‌های قدیمی و مجلل است زیرا، سیاست دولت انگلستان، متمایل به اعمال نظارت‌های صادراتی معدود و رهیافت بازار آزاد در قبال تجارت آثار هنری و عتیقه‌جات می‌باشد. یکی از جنبه‌های عمده این گونه واحدهای تخصصی، نقشی است که در هماهنگی بین‌المللی از طریق سیستم پلیس بین‌الملل ایفا می‌کنند.^۱ از آنجا که معاملات آثار هنری و عتیقه‌جات جنبه بین‌المللی داشته و طی آن اقلام عموماً به‌وسیله گذار از یک یا چند کشور ثالث تطهیر می‌شوند و اینترنت به‌عنوان یک نهاد پلیسی بین‌المللی، مرجعی مهم برای کنترل این تجارت، در کنار سایر فعالیت‌های تبهکارانه‌ای که از مرزها فراتر می‌روند،

می‌باشد.^۲ در سال ۲۰۱۰، کشورهای متعهد به کنوانسیون پالمو در خصوص جرائم سازمان یافته فراسرزمینی، دست به اعلام بسیاری از جرائم «نوظهوری» زدند که کنوانسیون بایستی روی آن تمرکز نماید، از جمله قاچاق اموال فرهنگی، جرائم رایانه‌ای، دزدی دریایی و جرائم محیط زیستی.^۳ بر اساس آمار اینترنت، شمار اقلام فرهنگی که طی سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۸^۴، به‌عنوان موارد قاچاق شده از ترکیه به ثبت رسیده‌اند، به ترتیب ۱۴۲۳ قلم در سال ۲۰۰۳، ۱۳۷۵ قلم در سال ۲۰۰۴، ۱۳۶۴ در سال ۲۰۰۵، ۱۴۱۶ قلم در سال ۲۰۰۶، ۱۲۲۷ در سال ۲۰۰۷ و ۱۱۶۱ قلم در سال ۲۰۰۸ می‌باشند.^۵ نظر به اینکه موارد به ثبت رسیده احتمالاً تنها بخش کوچکی از مجموع موارد هستند، این نمونه نشان‌دهنده گستره چالشی است که اینترنت و نیروهای ملی پلیس با آن روبه‌رو هستند.

۱. صالحی نظامی، رزیتا؛ «چگونگی مواجهه با سرقت از موزه‌ها و نقش پلیس بین‌المللی در مقابله با داد و ستد غیرقانونی اموال فرهنگی»، خبرنامه داخلی مجموعه فرهنگی تاریخی سعدآباد، ش ۱۰، خردادماه ۱۳۸۹.

۲. برای مثال می‌توان از عملیات موسوم به «بلک پوزیدن» (ماه مه ۲۰۱۲) که منجر به دستگیری و یا تحت نظر قرار گرفتن بیش از ۱۴۰۰ شخص و ضبط هفت میلیون و سیصد هزار قلم اشیاء قاچاق شد.

۳. 'International operation led by INTERPOL reveals scale of illicit goods trafficking', INTERPOL Media release, 17 July 2012.

3. UN Convention against Transnational Organized Crime (Palermo, 2005).

گزارش پنجمین کنفرانس کشورهای عضو را می‌توانید در اینجا ببینید:

http://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/COP5/CTOC_COP_2010_17/CTOC_COP_2010_17_E.pdf

۴. از ایران آماری در دست نیست.

5. UNODC (2008) Illicit Trafficking in Cultural Property and Related Offences, number of police-recorded offences, صفحه اکسل.

متأسفانه علی‌رغم همه تلاش‌های کشورهای کشورهای مبدأ برای جلوگیری از صادرات غیرقانونی عتیقه‌جات و تلاش‌های کشورهای بازار برای کنترل فعالیت‌های واسطه‌ها و خریداران، تعداد کثیری از اشیاء فرهنگی، موضوع تجارت غیرقانونی بین‌المللی قرار می‌گیرند. بازار اشیاء هنری و عتیقه‌جات، کوچک و محدود است، در حالی که تأمین‌کنندگان آن بسیار زیاد هستند. به این ترتیب برای کنترل تجارت مواد مخدر، آسان‌ترین راه این است که تأمین‌کنندگان و فروشندگان مواد مخدر غیرقانونی کنترل شوند، در حالی که در تجارت اشیاء هنری و عتیقه‌جات، مؤثرترین راه، کنترل انتظامی خریداران (و دلان) عتیقه می‌باشد. به همین دلیل اقدام قانونی بین‌المللی علیه موزه‌ها و مؤسسات مشابه برای بازگرداندن عتیقه‌جات مسروقه از اهمیت بسیاری برخوردار است. اگرچه همواره آورندگان نی هستند که از جهت قانونی بودن منشأ تحصیل اقلامی که جمع‌آوری می‌کنند نگرانی ندارند، اما این اقدام قضایی کمک خواهد کرد تا حوزه این مشکل تا حد قابل ملاحظه‌ای محدود شود. در نتیجه کشورها ناچار شده‌اند برای بازگرداندن میراث فرهنگی مسروقه خود به دادخواهی قضایی متوسل شوند^۱ که در بخش ذیل به تشریح این امر می‌پردازیم.

۲. موانع موجود در برابر دعاوی استرداد اشیاء فرهنگی مسروقه

تاکنون مجموعه‌ای گسترده از اسناد و اقدامات در حقوق بین‌الملل عمومی در ارتباط با نظارت و کنترل جابه‌جایی غیرقانونی عتیقه‌جات و بازگرداندن این‌گونه اقلام در قالب کنوانسیون‌ها و توصیه‌نامه‌های یونسکو، قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل متحد و دیگر موافقتنامه‌های منطقه‌ای و بین‌الدولی به وجود آمده است. همچنین یک عرف قدیمی بین‌المللی در این رابطه وجود دارد که انتقال غیرقانونی اموال فرهنگی را در مخاصمات مسلحانه پوشش می‌دهد. قدیمی‌تر از آن، عرفی بین‌المللی است که از قبل در خصوص انتقال غیرقانونی اموال فرهنگی در حین درگیری مسلحانه وجود داشته است.^۲ بسیاری از اقلام فرهنگی که بدون توسل به دادخواهی قضایی باز گردانده می‌شوند، در چارچوب همین معاهدات و اسناد به کشورهای مبدأ خود باز می‌گردند.

۱. شهبازی، آرامش؛ «تأملی در حل و فصل اختلافات راجع به اموال فرهنگی»، مجله پژوهش‌های حقوقی، ش ۲۰، نیمسال دوم ۱۳۹۰.

2. Wojciech A. Kowalski (1998) *Art Treasures and War: A Study on the Restitution of Looted Cultural Property, Pursuant to Public International Law*, Leicester: Institute of Art and Law.

یک خواهان احتمالی عودت اموال فرهنگی مسروقه و/ یا خارج شده به شیوه غیرقانونی، (خواه خود دولت باشد یا شخص حقوق خصوصی)، با موانع متعددی روبه‌رو است که اهم آن به قرار ذیل می‌باشند.

۲.۱. قاعده اعمال قانون محل وقوع مال

قاعده اعمال قانون محل وقوع مال، یک اصل بنیادین در حقوق بین‌الملل خصوصی است و می‌تواند نتایج مهمی در پرونده‌های مربوط به عتیقه‌جات منقول به همراه داشته باشد. مطابق قاعده مذکور، این قانون محل وقوع شیء در زمان حاضر یا در زمان معامله است که بر هر گونه دادخواهی مربوط به آن حاکم می‌باشد. با این حال از این قاعده در قلمروهای قضایی مختلف، تفاسیر متفاوتی به عمل می‌آید. در نتیجه مثلاً در فرانسه قانون محل وقوع قرارداد به کار برده می‌شود، در حالی که در حقوق ایالات متحده و حقوق انگلستان، قانون محل قرارگرفتن کالا در زمان آخرین معامله (نه محلی که طرفین در آن بوده‌اند یا مکانی که قرارداد در آنجا تنظیم شده است) اعمال می‌شود.^۱ قاعده اعمال قانون محل وقوع مال در مورد تجارت عتیقه‌جات به‌طور بالقوه مضر و خطرناک است و مسلماً اعمال آن تحت نظامات انگلیسی و یا آمریکایی، باعث تشویق «پول‌شویی» اقلام مسروقه و یا به‌طور غیرقانونی وارد شده از طریق کشورهای ترانزیت^۲ خواهد شد.^۳ پرونده‌ای انگلیسی که در آن برای آثار هنری (یا عتیقه‌جات) مسروقه، موکداً از قاعده قانون محل وقوع مال استفاده شد، پرونده «وینکورت علیه کریستیز، مانسون و شرکت وودز» (انگلستان ۱۹۸۰)^۴ است. در این پرونده، دادگاه تصمیم گرفت، طبق قاعده قانون محل وقوع مال، قانون ایتالیا یعنی جایی که مدعی علیه دوم پرونده مطابق این قانون، عنوان خریدار با حسن نیت را کسب نموده بود، بر پرونده حاکم باشد.

۱. Bator مذکور در شماره ۱.

2. Transit.

3. Oliver Sandrock (1985) "Foreign laws regulating export of cultural property : the respect due to the Lex Fori", in Lalive, P (ed.) *International Sales of Works of Art*, Geneva Workshop, Institute of Business Law and Practice (Geneva).

4. *Winkworth v. Christie, Manson Oliver Sandrock* (1985) "Foreign laws regulating export of cultural property : the respect due to the Lex Fori", in Lalive, P (ed.) *International Sales of Works of Art*, Geneva Workshop, Institute of Business Law and Practice (Geneva). and *Woods Ltd. and another* [1980] All ER 1121.

۲.۲. تعارض قوانین^۱

مسئله اجرای کنترل‌های صادراتی یک کشور توسط کشور دیگر، مسائل پیچیده‌ای در ارتباط با تعارض قوانین ایجاد می‌کند. به موجب این قاعده، دادگاه عموماً دعوی که تجلی حاکمیت کشور دیگر بر سرزمین‌هایش است را تنفیذ نخواهد کرد، مگر در پرونده‌هایی که در آن یک کشور (یا نماینده آن) خواهان جبران خسارت یا صدور حکم تحت چنین قوانینی در دادگاه‌های یک کشور خارجی شده باشد.^۲ در چنین درخواست‌هایی، غالباً تضاد میان سیاست عمومی یک ملت و حقوق خصوصی ایجاد شده و مسئولیت‌های خصوصی تحمیل شده توسط دیگری وجود دارد. پرونده اورتیز (نزد محاکم انگلستان)، قابلیت اجرای ممنوعیت صادرات یک کشور در محاکم کشور دیگر را آزمود.^۳ موضوع این پرونده، برخی آثار حجاری مائوری بود که در سال ۱۹۷۸ برای فروش در حراجی لندن ارائه شده بودند و دولت نیوزیلند علیه اورتیز (خریدار)، انتویستل (واسطه) و سات بی (خانه حراج) طرح دعوی کرده و خواستار بازگرداندن اشیاء شد و مدعی گردید که این اشیاء با نقض قوانین نیوزیلند به‌طور غیرقانونی از این کشور صادر شده بودند. در مرحله رسیدگی مجلس اعیان انگلیس، درخواست استیناف دولت نیوزیلند رد شده و امتناع دادگاه‌های انگلیس از تصدیق رسمی مقررات صادرات نیوزیلند، ابرام شد. این قواعد حل تعارض قوانین، اغلب مغایر با ضروریات میراث فرهنگی می‌باشد زیرا، به‌طور معمول، روابط مربوط به اشیاء فرهنگی، مبتنی بر مالکیت نبوده بلکه غالباً مبتنی بر مسائل غیرمادی نظیر اهمیت باستان‌شناسی و تاریخی آنها برای یک ملت است.^۴

۲.۳. حق طرح دعوی^۵

خواهان برای اقامه دعوی نزد دادگاه، نیاز به حق طرح دعوا دارد و برای داشتن این حق، باید یک شخص حقوقی (یک فرد، کشور یا موجودیت دیگر) باشد، همچنین بایستی دادگاه این اشخاص را به رسمیت بشناسد. علاوه بر این، لازم است این اشخاص نفع مستقیم در موضوع

1. Conflict of Laws.

2. Johnathan S. Moore, "Enforcing foreign ownership claims in the antiquities market," *Yale L. J.* (1988) 97:466-487.

3. *Attorney-General of New Zealand v. Ortiz and others* ([1982] QB 349 and [1984] AC 1).

4. Lyndel V Prott (1989) "Problems in private international law for the protection of the cultural heritage", *Receuil de Cours*, vol.V) pp 224-317.

5. *Locus standi*.

پرونده داشته باشند، اما برای داشتن نفع مستقیم، لزومی ندارد که حتما مالک باشند. این مورد در خصوص سایر طرفین که مایلند نسبت به پرونده ابراز علاقه کرده و نفع داشته باشند، صدق می‌کند. این مسئله در پرونده «کلیسای یونانی-ارتدوکس اتوسفالوس قبرس و جمهوری قبرس علیه گلدمن و شرکت هنرهای زیبای گلدمن و فلدمن»^۱ (از این پس گلدبرگ) مشهود است. ممکن است تشخیص مدعی واقعی بازپس‌گیری عتیقه‌جات در حوزه قلمرو قضایی خارجی کار بسیار مشکلی باشد، زیرا، احتمال دارد کشوری که ادعا می‌کند اشیاء مورد نظر، بخشی از میراث فرهنگی متعلق به آن هستند، بنا به دلایل متعدد، اعتبار شناخته شده (حق حضور در دادگاه) نزد دادگاه نداشته باشد. در پرونده فوق‌الذکر چنین مسئله‌ای حادث شد زیرا، تلاش جمهوری ترک تبار قبرس شمالی، جهت کسب حق حضور در دادگاه در پرونده گلدبرگ، با شکست مواجه گردید.

۲.۴. مواعد و محدودیت‌های زمانی

در پرونده‌های مربوط به میراث فرهنگی، این مسئله که آیا قضیه باز پس گرفتن یک اثر هنری یا عتیقه، با توجه به اعمال قاعده مرور زمان، مشمول محدودیت زمانی حوزه قلمرو قضایی‌ای که در آن طرح شده است می‌باشد یا خیر، نیز یک مسئله محوری و مهم می‌باشد.^۲ این امر معمولاً با توجه به این واقعیت است که امکان تأخیر قابل توجه میان وقوع جرم (حفاری غیرقانونی، سرقت و یا صادرات غیرقانونی) و حدود زمانی که خواهان از وقوع آن مطلع شده است، وجود دارد. در پرونده «جمهوری ترکیه علیه موزه هنر مترو پلین» (که از این پس «ترکیه علیه مت» خوانده می‌شود)^۳ که در سال ۱۹۸۷ ثبت دادخواست شد، یک فاصله زمانی بیست و یک ساله میان حفاری غیرقانونی مورد ادعا و متعاقباً صدور اشیاء ذخیره شده از ترکیه در سال ۱۹۶۶ تا شروع رسیدگی پرونده سپری شده بود. خوانده غالباً این‌گونه استدلال می‌کرد که خواهان قبلاً فرصت طرح دعوی برای اقلام را در اختیار داشته اما این کار را در مدت زمان معقولی انجام نداده بود و می‌بایست به همین دلیل مشمول مرور زمان می‌شد. مسئله مرور زمان در دو پرونده الیفو کون و گلدبرگ نیز طرح گردیده است.

1. *Autocephalos Greek Orthodox Church of Cyprus and the Republic of Cyprus v. Goldman and Feldman Fine Arts, Inc.*: 717 F.Supp.1374 (1989); 917 F.2d. 278 (1990), US Court of Appeals, 7th. Cir. (No.89-2809); US App. LEXIS at 20398 (21 Nov.1990).

2. S. Bibas (1996) "The case against statutes of limitations for stolen art," 1996 *International Journal of Cultural Property*, 5: 73-110.

3. *Republic of Turkey v. Metropolitan Museum of Art*, 762 F. Supp. 44 (S.D.N.Y. 1990) (denying motion to dismiss).

۲.۵. دشواری‌های اثبات

پرونده «دولت پرو علیه جانسون» (۱۹۸۹)،^۱ به‌خوبی دشواری‌های اثبات در چنین پرونده‌هایی را ترسیم می‌کند: در این پرونده، دادگاه علی‌رغم اینکه به میزان قابل ملاحظه‌ای تحت تأثیر وضعیت بدکشور پرو نسبت به غارت محوطه‌های باستان‌شناسی‌اش قرار گرفت و این موضوع را ابراز داشت، اما متقاعد نشد که منشأ اقلام مستند سازی نشده، به‌طور قطع و مستدل، کشور پرو و نه یک کشور همسایه بوده است.

این امر صرفاً یک مسئله مرتبط به پرو و دیگر کشورهای آمریکای لاتینی که سابقاً جایگاه تمدن مایایی پیش از دوران کریستف کلمب بوده‌اند، نیست، بلکه می‌تواند برای کشورهای که تحت سلطه امپراتوری‌های پارس، یونان و روم بوده‌اند نیز چالش‌انگیز باشد، زیرا، اثبات منشأ اشیاء مسروقه بازمانده از این دوران‌ها احتمالاً فوق‌العاده مشکل خواهد بود.

۳. چند نمونه بارز از پرونده‌های دادخواهی بین‌المللی

این پرونده‌ها به‌عنوان نمونه‌های بارزی از موانع قضایی سابق‌الذکر نیز قابل بررسی‌اند.

پرونده جمهوری ترکیه علیه موزه مترو پلین (۱۹۸۷)^۲

این پرونده مربوط به گنجینه‌ای بالغ بر ۳۶۰ قلم اشیاء دست ساخت تاریخی یونانی کلاسیک از تمدن لیدیه می‌باشد. این گنجینه شامل جواهرات طلا و نقره، ظروف و یک نقاشی دیواری بوده است. در این پرونده دولت ترکیه ادعا نمود که، اشیاء مذکور در سال‌های دهه ۱۹۶۰ به دنبال کاوش و حفاری غیرقانونی در منطقه اوشاک، واقع در جنوب غرب این کشور به‌دست آمده و در سال ۱۹۶۶ به‌طور غیرقانونی و به‌صورت قاچاق از این کشور خارج شده است. موزه مترو پلین (مت) نیویورک این گنجینه را خریداری نمود و با برگزاری دو نمایشگاه در سال‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۷۵ برخی از اشیاء این مجموعه را در کنار سایر اشیاء، به نمایش گذاشت. در سال ۱۹۸۴ با برگزاری نمایشگاه دیگری، تعداد بیشتری از اشیاء مجموعه مورد نظر یعنی پنجاه و پنج قلم

1. *Government of Peru v. Benjamin Johnson et al*, 720 F.Supp. 810 (US Dist. Cal. 1989); decision affirmed by Court of Appeals in unreported decision at 1992 *US App. LEXIS* at 10385.

2. *Republic of Turkey v. the Metropolitan Museum* 762 F. Supp. 44 (S.D.N.Y. 1990) (denying motion to dismiss).

شیء، به معرض نمایش گذاشته شد و تصاویر آنها در کاتالوگ تابستانه موزه منتشر گردید. در ماه مه ۱۹۸۷ دولت ترکیه با طرح شکایت علیه موزه مت نزد دادگاه ناحیه نیویورک، ادعا نمود که مالک قانونی این اشیاء است و خواستار تصرف فوری آنها شد. طبق مقررات قانون ترکیه در مورد عتیقه‌جات که در سال ۱۹۶۶ لازم‌الاجرا بوده، هم حفاری غیرمجاز و کشف اشیاء دست ساخت تاریخی و هم صادرات آنها به ایالات متحده، ناقض قانون ترکیه، که در آن دولت ترکیه مالک عام عتیقه‌جات مکشوفه داخل کشورش شناخته می‌شد،^۱ بوده است.

در پاسخ، گروه دفاع به قواعد مرور زمان استناد کرد^۲ و ادعا نمود که دولت ترکیه در سال ۱۹۷۳ برای درخواست و بازگرداندن گنجینه لیدیه اطلاعات کافی در اختیار داشته است و لذا این پرونده در ۱۹۸۸ طبق قاعده سه سال، مشمول مرور زمان بوده است. قاضی برودریک حکم داد که ادعاهای مدافعین در مورد تأخیر غیرضروری، برای دفاع مبتنی بر قواعد مرور زمان کافی نبوده و در این راستا به تصمیم متخذه در پرونده «بنیاد سلیمان آر گوگنهایم علیه لوبل»^۳ استناد نمود. در این پرونده، دادگاه استیناف تصمیم دادگاه بدوی مبنی بر شمول قاعده مرور زمان بر پرونده و مختومه اعلام کردن آن را لغو نمود. این تصمیم گواه این واقعیت است که محاکم آمریکا آماده‌اند پرونده‌های مربوط به عتیق‌جات مسروقه را از اعمال قواعد مرور زمان مستثنا کنند. ترکیه همچنین بیان داشت که موزه متروپولیتن با خرید این اشیاء از خود سوءنیت نشان داده و موزه نیز با اقدام به اعمال مخفی‌کارانه متعدد، منشأ نامشروع این اقلام را پنهان نموده است. قاضی برودریک حکم داد که «مسائل موثقی در مورد واقعیت مادی وجود دارد» که وضعیت آن را به‌عنوان خریدار با حسن نیت تحت سؤال قرار می‌دهد. این امر با توجه به این واقعیت قابل توجه است که مت مؤسسه فرهنگی عمده ایالات متحده بوده و از آن انتظار می‌رفت که در خط مشی‌ها و سیاست‌های تحصیل اموال، عالی‌ترین استانداردها را رعایت نماید.

سرانجام در ۲۳ سپتامبر ۱۹۹۳ دولت ترکیه و موزه متروپولیتن، موافقتنامه‌ای امضا کردند که طی آن مقرر شد تا اشیاء به ترکیه بازگردانده شود. در این توافقنامه که نوعی مصالحه خارج از دادگاه به‌شمار می‌رفت، موادی نیز راجع به تبادل متخصص و سایر مجموعه‌ها به‌صورت امانی در آینده

۱. طبق قانون جاری مذکور در شماره ۱۳.

۲. طبق مقررات دادگاه‌های حوزه نیویورک اقدام در جهت بازپس‌گیری اموال غیرمنقول بایستی ظرف سه سال از زمان پیدایش سبب دعوی صورت گیرد.

3. *Solomon R. Guggenheim Foundation v. Lubell* 567 N.Y.S. 2d 623 (1991) [United States].

میان طرفین گنج‌نیده شده بود. در ۲۲ اکتبر ۱۹۹۳ آخرین قسمت از گنجینه در چارچوب توافقنامه مورد نظر، به آنکارا بازگردانیده شد. این قسمت شامل شش صندوق، حاوی نقاشی‌های دیواری، جواهرات طلا و نقره و دیگر اشیاء دست ساخت تاریخی بود. تصمیم به مصالحه خارج از دادگاه جالب توجه است و حکایت از ظرفیت بالقوه این دادخواهی دارد: به این معنا که اگر این رسیدگی قضایی منجر به صدور حکم می‌شد، انتظار می‌رفت تصمیم صادره به نفع دولت ترکیه باشد.

پرونده کلیسای ارتدوکس یونانی علیه گلدبرگ (۱۹۸۹)

پرونده «کلیسای ارتدوکس یونانی اتوسفالوس علیه گلدبرگ»^۱ مربوط به چند قطعه کاشی قرن ششم پیش از میلاد است که از محراب کلیسایی در کاناکاریا واقع در شمال قبرس برداشته شده بود. این اتفاق در حدود سال‌های بین ۱۹۷۶ (یعنی زمانی که کلیسا پس از لشکر کشی‌های ترکیه به شمال این جزیره در ۱۹۷۴ تخلیه شد) و ۱۹۷۹ یعنی زمانی که سرقت کاشی‌ها توسط مقامات قبرس گزارش شد، روی داده بود. در جولای ۱۹۸۸ کاشی‌ها از مونیخ (که از قبرس به آنجا قاچاق شده بودند) به فرودگاه ژنو حمل شد. این محموله از گمرک سوئیس عبور نکرد و در منطقه آزاد فرودگاه باقی ماند. سپس کاشی‌های مورد نظر در سال ۱۹۸۸ توسط یک دلال آمریکایی به نام پگ گلدبرگ به مبلغ یک میلیون و هشتاد هزار دلار خریداری شد. کلیسای ارتدوکس یونانی قبرس و دولت جمهوری قبرس در همین سال، دادخواستی را برای بازگرداندن کاشی‌ها، نزد دادگاه ناحیه ایندیانا پلیس ثبت نمودند.

با توجه به اینکه توافقنامه فروش کاشی‌ها در منطقه آزاد فرودگاه ژنو منعقد شده بود، بحث و نزاعی در «دادگاه آن ناحیه» مطرح شد مبنی بر اینکه آیا می‌بایست در این پرونده قواعد ماهوی قانون سوئیس اعمال شود یا قانون ایالت ایندیانا؟ با انتخاب قانون سوئیس، قاعده قانون محل وقوع مال - که معمولا در مسائل مربوط به انتقال مالکیت بکار می‌رود - اعمال می‌شد زیرا، اشیاء در زمان انتقال در آن محل قرار داشت. البته در نهایت دادگاه تصمیم گرفت قانون ایندیانا را در این پرونده اعمال نماید زیرا، نظر به اینکه موزاییک‌ها در واقع هیچ‌گاه از گمرکات سوئیس عبور

۱. Autocephalos Greek Orthodox Church v Goldberg (1989) ۵۱ شماره ۵۱، مذکور در شماره ۱۳۳

نکرده بودند، قانون سوئیس «ارتباط کم اهمیتی» با پرونده داشت، در حالی که قانون ایندیانا دارای «تماس بیشتر و ارتباط مهم‌تری» با دعوا بود.^۱

در این پرونده همچنین پاسخ به این پرسش که آیا دعوی می‌بایست مشمول مرور زمان شود یا خیر، یک مسئله اساسی بود.^۲ گلدبرگ مدعی بود که قاعده مرور زمان می‌بایست از سال ۱۹۷۹ (یعنی زمانی که دولت جمهوری قبرس، برای نخستین بار از سرقت آگاه شد) احتساب گردد، در حالی که خواهان‌ها ادعا کردند که این زمان می‌بایست از سال ۱۹۸۸ یعنی زمانی که ایشان برای نخستین بار از محل وقوع کاشی‌ها مطلع شده بودند، محاسبه شود. در اینجا به نفع خواهان‌ها اتخاذ تصمیم شد و اعمال قاعده کشف دلیل^۳ مجاز دانسته شد که به موجب آن قاعده مرور زمان از لحظه‌ای جاری می‌شود که زیان کشف شده و یا می‌بایست کشف می‌شده است و خواهان‌ها قبل از آن نمی‌توانسته‌اند از سبب دعوا مطلع بوده باشند.^۴ مسئله حق طرح دعوا نیز با توجه به تلاش جمهوری ترک تبار قبرس شمالی جهت مداخله به‌عنوان خواهان و باز پس گرفتن کاشی‌ها مطرح شد. این درخواست رد شد زیرا، دولت ایالات متحده، جمهوری ترک تبار قبرس شمالی را به رسمیت نمی‌شناخت. حق طرح دعوا برای دولت جمهوری قبرس نیز مورد ملاحظه قرار گرفته و پذیرفته شد زیرا، این کشور در مورد کاشی‌ها به‌عنوان بخشی از «میراث فرهنگی، مذهبی و هنری قبرس»، نفع معتبر و قانونی داشت. بنا به اظهار اظهار بایرن-سوتون، در این پرونده دادگاه هیچ مشکلی در تشخیص وارد بودن ادعای دولت خارجی (قبرس) در خصوص اموال فرهنگی مبتنی بر قانون داخلی نداشت.^۵

۱. تصمیم دادگاه به نفع خواهان در این موضوع کاملاً غیرسازشکارانه بود زیرا، آن‌گونه که قاضی نولاند اظهار داشت.

۲. طبق قانون ایندیانا یک پرونده زمانی مشمول قاعده مرور زمان می‌شود که شش سال از زمان پیدایش سبب دعوا سپری شده باشد.

3. Discovery.

۴. طبق این قاعده، سبب دعوا فقط زمانی ایجاد می‌شود که شخص زیان‌دیده از واقعیاتی که موجب سبب هستند، مطلع می‌شود و یا باید مطلع می‌شده است نه زمانی که زیان رخ داده است.

5. Quentin Byrne-Sutton (1992) "A confirmation of the difficulty in acquiring good title to valuable stolen cultural objects," 1992 *International Journal of Cultural Property* 59-76.

پرونده جمهوری ترکیه علیه شرکای اوکس (۱۹۸۹)

موضوع این پرونده^۱، مجموعه‌ای حاوی بیش از ۲۰۰۰ سکه نقره یونانی مربوط به قرن پنجم پیش از میلاد بود که در سال ۱۹۸۴ در نتیجه حفاری غیرقانونی در المالی (نزدیک آنتالیا) به دست آمده و به آلمان قاچاق شده بود.^۲ در سال ۱۹۸۴ بخش عمده این مجموعه (بالغ بر ۱۷۰۰ سکه) به قیمت ۲/۷ میلیون دلار به واسطه‌های آمریکایی به نام «شرکای اوکس» فروخته شد. ترکیه در سال ۱۹۸۹ پس از اینکه درخواست‌های آن کشور برای بازگردانیدن این اشیاء رد شد، علیه شرکای اوکس نزد دادگاه ناحیه ماساچوست دادخواست ثبت کرده و خواستار استرداد^۳ سکه‌ها شد.^۴ در این درخواست‌ها ادعا شده بود که «شرکای اوکس» سکه‌ها را با علم به وصف غیرقانونی آنها خریداری کرده‌اند. در اینجا نیز مانند پرونده «گلدبرگ»، قاعده کشف اعمال شد و ترکیه فقط بایستی ثابت می‌کرد که ظرف سه سال از زمانی که از وجود سکه‌ها در تصرف خواندگان مطلع شده (یا می‌بایست مطلع می‌شده است) نسبت به طرح دعوی اقدام کرده است. خواندگان همچنین درخواست حکم اختصاری^۵ برای این مسئله که آیا ترکیه حقوق مالکانه کافی نسبت به گنجینه المالی برای برخورداری از اهلیت اقامه دعوا^۶ در این پرونده را داشته است یا خیر، ارائه نمودند. به ادعای این افراد، «قانون عتیقه‌جات ۱۹۸۳» مفهوم عبارت «مالکیت حکومت» بر عتیقه‌جات (آن‌گونه که در نسخه ۱۹۰۶ و ۱۹۷۳ مورد استفاده قرار گرفته بود) را به عبارت «برخورداری از ویژگی مالکیت دولتی»^۷ تغییر داده و به این ترتیب نفع دولت را در این زمینه کاهش داده بود. کارشناسان به نفع ترکیه شهادت دادند که این عبارت‌گذاری در متن قانون، بر هیچ‌گونه تغییری در مفهوم دلالت نداشته است و قاضی پذیرفت که ترکیه بر اساس قانون عتیقه‌جات این کشور، حق تصرف بدون قید و شرط و حق مالکانه کافی نسبت به گنجینه را

1. *Republic of Turkey v. OKS Partners* (1989).

2. O. Acar, O and M. Kaylan (1990) "The Turkish connexion - an investigative report on the smuggling of classical antiquities", *Connoisseur* (Oct. 1990) pp 130-137.

3. Restitution.

4. *Republic of Turkey v. OKS Partners*, 797 F.Supp. 64 (D Mass. 1992).

5. Summary Judgment.

گرچه قاضی مسلم فرض کرد که نحوه اکتساب و نمایش سکه‌ها توسط خواننده قویاً نشان از آن است که یک دولت ساعی بایستی از تملک سکه‌ها توسط خواننده مطلع می‌بوده است. این موضوع برای قضاوت اختصاری بر اساس قانون محدودیت‌ها کافی نبود.

6. Standing to sue.

7. "Having the property of state ownership".

داشته و حق اقامه دعوا دارد. به این ترتیب هر دو بخش در خواست‌های خواندگان برای صدور حکم اختصاری رد شد.

پرونده ایران علیه ولفکاریوس (۲۰۱۱-۱۹۸۱)^۱

این پرونده مربوط به مجموعه بسیار ارزشمند حاوی ۳۴۹ شیء سفالی و یک شیء برنزی (متعلق به ۱۳۰۰ تا ۸۰۰ پیش از میلاد) می‌باشد که از گورستانی در خورویین به‌دست آمده و در سال ۱۹۶۵ بدون مجوز صدور، توسط مادام ولفکاریوس، بیوه زنی که پزشک خصوصی شاه ایران بوده، از کشور خارج شده است. وی این اشیاء را یا از سوداگران محلی خریداری کرده و یا اینکه از طریق حفاری غیرمجازی که خود ترتیب داده بود، کسب نموده بود. انتقال اشیاء از ایران بدون أخذ گواهی‌نامه معتبر، نقض قانون عتیقه‌جات مجری در آن زمان به‌شمار می‌رفت^۲ و با توجه به جاسازی اشیاء در بار و اثاثیه یک دیپلمات بلژیکی دارای مصونیت دیپلماتیک، گمرک ایران اثاثیه را بازرسی ننموده و به این ترتیب خروج آن به راحتی انجام گشته بود. دولت ایران پس از دو سال بحث و مذاکره با دولت بلژیک-با توجه به نقش دیپلمات بلژیکی در این قضیه، در جولای ۱۹۸۲ در بلژیک اقامه دعوی کرد و با طرح این موضوع که اقلام مشارالیه، کالای قاچاق و لذا از دست رفته محسوب می‌گردد، خواستار باز صدور (بازگرداندن) آنها به ایران شد.^۳

مانند پرونده‌های فوق‌الذکر، تمام مسائل راجع به اعمال قانون صادرات خارجی (در اینجا قانون ایران)، شمول قاعده مرور زمان و ادعای مالکیت دولت بر عتیقه‌جات در این پرونده همراه با قوانین و مقررات ایران بررسی شد. در نهایت (پس از تقریباً سی سال) دادگاه بلژیکی علیه ادعاهای ایران مبنی بر صدور غیرمجاز مجموعه، حکم داد^۴ و ملاحظه نمود که قاعده حاکم برای شمول مرور زمان بر پرونده (راجع به صادرات) طبق قانون ایران، ۱۵ سال بوده است که از سال ۱۹۷۹، یعنی قبل از طرح دعوی در سال ۱۹۸۲ به جریان افتاده بود. دو حکم مهم دیگر دادگاه مشتمل بر این بود که: ضمانت اجرای مقرر در قانون مجری در ایران، ضبط و مصادره اقلام بوده

۱. این واقعیات مبتنی بر گزارشی از پرونده دادگاه بدوی بروکسل است.

Tribunal de 1re Instance de Bruxelles, R.G. No.114.084

۲. ماده ۳۶ قانون حفظ آثار ملی مصوب ۱۳۰۹/۸/۱۲.

۳. در آن زمان دولت ایران تلاش ننموده بود که مالکیت مجموعه را مطالبه نماید و مادام ولفکاریوس را به‌عنوان مالک شناخت اما بازگرداندن آنها را درخواست کرد؛ ایران سپس در مرحله فرجام‌خواهی در سال ۱۹۹۱ ادعای مالکیت اشیاء را طرح نمود.

۴. به‌ترتیب طبق مواد ۱۷ و ۱۸ قانون حفظ آثار ملی مصوب ۱۳۰۹.

نه باز صدور آنها به این کشور؛ و اینکه مجموعه مورد نظر بخشی از میراث فرهنگی ایران را تشکیل نمی‌داده، زیرا، تردیدی در خصوص مالکیت مادام‌ولفکاریوس بر آن وجود نداشت.^۱ جنبه جالب توجه پرونده ایران، این واقعیت بود که مجموعه اشیاء در میان مایملک یک دیپلمات بلژیکی قرار داده شده و از این طریق از کشور خارج شده بود، لذا به مسئله مصونیت دیپلماتیک از بازرسی گمرک مربوط می‌شد. ایران استدلال کرد که این اقدام، نقض مصونیت دیپلماتیک به‌شمار آمده و لذا به الزام عمومی همکاری بین‌المللی جهت پاسداری از میراث فرهنگی و پیشگیری از تحصیل و صدور غیرقانونی آن استناد کرد. دادگاه درخواست ایران برای بازگرداندن اشیاء با استناد به سوءاستفاده از مقررات مصونیت دیپلماتیک را تأیید ننمود زیرا، چنین تصمیمی از آنچه که ایران می‌توانست طبق قانون خود انجام دهد، فراتر می‌رفت. نکته جالب اینجا است که دادگاه خاطر نشان کرد که کنوانسیون ۱۹۷۰ یونسکو مستقیماً در حقوق داخلی طرف‌های متعاقد، قابل اعمال نیست و کنوانسیون ۱۹۹۵ یونیدرویت نیز همین وضعیت را دارد زیرا، کشور بلژیک در این معاهده عضویت نداشته است. نکته اخیر از این روی جالب توجه است که ضعف کنوانسیون ۱۹۷۰ را به تصویر می‌کشد. این معاهده بیشتر چارچوبی دیپلماتیک فراهم می‌سازد تا پاسخی حقوقی در برخورد با پرونده‌های صادرات و انتقال غیرقانونی اموال فرهنگی باشد. به‌علاوه تصمیم دادگاه، مبین این واقعیت است که کنوانسیون یونیدرویت در چنین مواردی - مشروط به عضویت کشورها در آن معاهده - پتانسیل بیشتری برای کمک دارد.^۲ قابل ذکر است که گرچه کمیته بین‌الدول یونسکو (که در چارچوب کنوانسیون ۱۹۷۰ یونسکو تشکیل شده بود)^۳ در سال ۱۹۸۵ از این پرونده مطلع گردید، هیچ مداخله‌ای ننمود زیرا، به موجب اساسنامه آن، می‌بایست پس از توسل ایران به مراجع صالحه قضایی داخلی وارد عمل می‌شد.

۱. از آنجایی که ادعای مالکیت ایران در مرحله فرجام‌خواهی در سال ۱۹۹۱ مطرح شد نه در سال ۱۹۸۲، این مسئله مورد رسیدگی دادگاه قرار نگرفت.

۲. برای بررسی ارتباط میان دو کنوانسیون نگاه کنید به:

UNESCO (2005) *Information Note* submitted to the Conference Celebrating the 10th Anniversary of the 1995 UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects, 24 June 2005, UNESCO Headquarters, Paris [Doc. CLT-2005/Conf/803/2, 16 June 2005].

۳. کمیته بین‌الدول ترویج بازگرداندن اموال فرهنگی به کشورهای مبدأ یا استرداد آنها در صورت ضبط غیرقانونی.

پرونده *ایران علیه گالری برکت* (۲۰۰۸-۲۰۰۶)^۱ این پرونده مربوط به شکایت دولت جمهوری اسلام ایران از گالری برکت در لندن برای بازگرداندن یک مجموعه از آثار باستانی آنتیک ایران (شامل ۱۸ قطعه پیکالها لیوان‌ها و تنگ‌ها) با قدمت ۲۰۰۰ تا ۳۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح می‌باشد که ایرانی‌ها مدعی هستند که آنها به صورت غیرقانونی از منطقه جیرفت در جنوب شرق ایران کشف شده‌اند و به صورت غیرقانونی از کشور طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۴ میلادی خارج شده‌اند. در سال ۲۰۰۷ دولت جمهوری اسلامی ایران شکایتی برای بازگرداندن این مجموعه طرح کرد. بر این مبنا که طبق قوانین داخلی ایران مالکیت تمامی اشیاء باستانی و عتیقه با دولت است، و در نتیجه تصاحب این مجموعه خلاف قوانین داخلی بوده و دزدی محسوب می‌گردد. و شایان توجه است که دادگاه انگلیسی قابلیت اعمال قوانین ایران در خصوص حق مالکیت و انتقال اشیاء باستانی و عتیقه مکتشفه را پذیرفت.

ادعای اول ایران به وسیله دادگاه عالی لندن پذیرفته نشد به این دلیل که دولت ایران نتوانست ثابت نماید که مجموعه یافته شده در جیرفت طبق قوانین دزدی به حساب می‌آید و بنابراین متعلق به دولت ایران بوده و باید به ایران بازگردانده شود. اما در سال ۲۰۰۷ دادگاه استیناف دعوی ایران را پذیرفت و قوانین ایران مرتبط با حق مالکیت را قبول کرد و این حق مالکیت را بلافاصله قابل اجرا دانست. در ادامه این دعوای ۱ در سال ۲۰۰۸ مجلس اعیان انگلیس درخواست استیناف گلری برکت را نپذیرفت.

تصمیم دادگاه استیناف نقطه عطفی برای دادگاه‌های انگلیسی بود زیرا، دادگاه استیناف تأیید کرد که دعوی ایران را نباید از رسیدگی در دادگاه مستثنا گردد.^۲ بر اساس اصول شمول قوانین کشور بر اتباع مقیم خارج است و علاوه بر این دادگاه به این نتیجه رسید که این گونه دعوی را بپذیرد تا دولت‌ها برای بازگرداندن این میراث ملی خود که با سیاست‌های عمومی مطابقت دارد تلاش کنند.^۳ این قضیه بسیار مهم است زیرا، ایجاد رویه قضایی می‌کند و به کشورهای مبدأ (اولیه)

1. *Government of the Islamic Republic of Iran v. Barakat Galleries Ltd.* [2009] QB 22; [2007] EWCA Civ. 1374. Alessandro Chechi, Raphael Contel and Marc-André Renold, 'Case Jiroft Collection – Iran v. The Barakat Galleries Ltd.', Platform ArThemis, Art-Law Centre, University of Geneva, accessed 30 September 2014, <http://unige.ch/art-adr>.

۲. تا امروز این اصول از بررسی موارد قوانین کیفی مالیاتی و عمومی از کشورهای خارجی را جلوگیری کرده است.

3. *Government of the Islamic Republic of Iran v. The Barakat Galleries Ltd.* [2007] EWHC 705 QB, paras 154-155.

جازه می‌دهد برای بازگرداندن میراث ملی خود بتوانند دعاوی حقوقی‌شان را در دادگاه‌های انگلیسی مطرح و بر اساس قوانین داخلی خود (ملی) وقتی که اشیاء فرهنگی برای فروش در کشور انگلیس گذاشته می‌شوند، اقدام نمایند.^۱

این حکم دادگاه باعث نزدیک شدن رویه و عمل قضایی دادگاه‌های انگلیسی شد به دادگاه‌های آمریکایی که عنوان مالکیت کشورهای خارجی را بر کشفیات غیرقانونی در کشورشان می‌پذیرند.

---

1. *Government of the Islamic Republic of Iran v. The Barakat Galleries Ltd.* [2007] EWCA Civ. 1374, para 54.

نتیجه‌گیری

برای بسیاری از کشورهای جهان- از جمله ایران- از دست دادن گنجینه‌های فرهنگی از طریق حفاری‌های نامشروع، صادرات غیرقانونی و قاچاق چالشی بزرگ محسوب شده، و آسیب‌های جبران‌ناپذیری به میراث تاریخی و باستانی‌شان وارد می‌سازد. همان‌طور که در این مقاله گفته شد، می‌توان کشورهای جهان را به‌طور کلی به دو دسته تقسیم کرد: کشورهای «منبع» که در اموال فرهنگی غنی هستند، اما این اموال به‌طور غیرقانونی از این کشورها خارج می‌شود؛ کشورهای «بازار» که محل فعالیت شرکت‌های حراجی اصلی، کلکسیون‌دارها و موزه‌های بزرگ هستند. به‌علاوه مهم است که بدانیم کشورهای گروه اول معمولاً فقیرتر و در حال توسعه هستند، در حالی که گروه دوم را کشورهای ثروتمندی همچون ایالات متحده، بریتانیا، ژاپن، آلمان و سوئیس تشکیل می‌دهند. با این اوصاف، بحث در زمینه کارایی داوری بین‌المللی به‌عنوان ابزاری برای کنترل قاچاق اموال فرهنگی تنها مسئله‌ای کیفی نیست، بلکه از ماهیت بین‌المللی نیز برخوردار است.

در پاسخ به چنین عمل مجرمانه بین‌المللی و پیچیده‌ای نمی‌توان تنها به یک دیدگاه، مانند داوری بین‌المللی اکتفا کرد. سایر ابزار کنترل و نظارت نیز باید در نظر گرفته شوند. تعدادی از این ابزارها در مقاله بررسی شده‌اند که هر یک از آنها می‌توانند نقشی اساسی در مبارزه با این جرم ایفا نمایند. برخی از ابزارها عبارتند از: توسعه صادرات کارآمد و نظارت بر واردات؛ نظارت بر بازارهای داخلی اموال فرهنگی، به‌طور خاص دلالتان و شرکت‌های حراجی؛ تهیه فهرست‌های ملی از کالاهای فرهنگی که در خطر قاچاق قرار دارند؛ ایجاد و توسعه پایگاه‌های داده بین‌المللی در خصوص کالاهای فرهنگی قاچاق و یا دزدیده شده؛ خودتنظیمی موزه‌ها؛ همکاری پلیس و مراکز اجرای قانون بین‌المللی، ابتدا در قالب اینترپل و کنوانسیون پارمو سازمان ملل مصوب ۲۰۰۰. داوری بین‌المللی در کنار این شیوه‌های نظارتی می‌تواند نه تنها در تضمین بازگشت کالاهای ارزشمند (مانند بازگرداندن گنجینه لیدیایی به ترکیه از جانب موزه متروپولیتن) کارآمد باشد، بلکه نقش بازدارنده در مقابل تحصیل اموال فرهنگی از منابع مورد شبهه داشته باشد.

با این وجود، برخی از پرونده‌های بین‌المللی نشان دادند که بعضاً وجود موانع حقوقی متعدد در برابر طرفین دعوا می‌تواند احتمال موفقیت داوری را کاهش دهد. به‌علاوه چنین پرونده‌هایی

معمولاً طولانی و پیچیده هستند، و هزینه‌های آنها ممکن است بیش از بودجه ملی اختصاص داده شده به حفاظت از میراث فرهنگی باشد. اما سویه مثبت ماجرا حکایت از آن دارد که برخی از پرونده‌های اصلی برای موزه‌ها و کلکسیون‌دارها نقش بازدارندگی در تحصیل مال از منبع دارای شبهه داشته‌اند، و همچنین کشورهایی که در پیگیری داوری و بازگرداندن اموال فرهنگی خود ثابت‌قدم بوده‌اند، توانسته‌اند با مسدود کردن بازارها از دزدی‌های فرهنگی آینده جلوگیری کنند. ضمن اینکه بازگرداندن داوطلبانه اموال دزدی یا قاچاق توسط موزه‌ها و کلکسیون‌دارها عنصری مهم در ایجاد محیطی است که در آن با تنظیم قرارداد وام، جابه‌جایی مشروع کالاهای عتیقه و سایر کالاهای فرهنگی تسهیل می‌گردد. چنین محیطی هم به سود دولت‌هایی است که خواستار بازگشت عتیقه‌های دزدیده شده هستند، و هم مؤسساتی که در حال حاضر این کالاها را در اختیار دارند.

فهرست منابع

الف) فارسی

۱. حاجی حسن، حسین؛ «نقش آیکوم در بازگشت و استرداد اموال فرهنگی»، مجله موزه‌ها، ش ۱۱.
۲. شهبازی، آرامش؛ «تأملی در حل و فصل اختلافات راجع به اموال فرهنگی»، مجله پژوهش‌های حقوقی، ش ۲۰، نیمسال دوم ۱۳۹۰.
۳. شیخ‌الاسلام، محمدرضا؛ «نقش موزه‌ها در توسعه فرهنگی»، فصلنامه موزه‌ها، ش ۲۲.
۴. صالحی نظامی، رزیتا؛ «چگونگی مواجهه با سرقت از موزه‌ها و نقش پلیس بین‌المللی در مقابله با داد و ستد غیرقانونی اموال فرهنگی»، خبرنامه داخلی مجموعه فرهنگی تاریخی سعدآباد، ش ۱۰، خردادماه ۱۳۸۹.
۵. مرادی، علیرضا؛ «نقش میراث فرهنگی در تقویت هویت فرهنگی»، ماهنامه مهندسی فرهنگی، سال پنجم، ش ۵۳ و ۵۴، خرداد و تیر ۱۳۹۰.
۶. نصیرزاده، بهناز؛ «بررسی حمایت کیفری از اموال فرهنگی در حقوق ایران»، دو فصلنامه تخصصی دانش و مرمت و میراث فرهنگی، سال پنجم، ش ۳، پیاپی ۴، تابستان و پاییز ۱۳۸۸.

ب) لاتین

11. Acar, O. and M. Rose (1995) "Turkey's war on the illicit antiquities trade" *Archaeology* March/April 1995.
12. Acar, O. and M. Kaylan (1990) "The Turkish connexion - an investigative report on the smuggling of classical antiquities", *Connoisseur* (Oct. 1990) pp 130-137.
13. Bibas, S. (1996) "The case against statutes of limitations for stolen art," 1996 *International Journal of Cultural Property*, 5: 73-110. 1995 pp 45-56.
14. Brodie, Neil, Jenny Doole and Peter Watson (2000) *Stealing History – The Illicit Trade in Cultural Material* (ICOM UK and Museums Association).
15. Byrne-Sutton, Quentin (1992) "A confirmation of the difficulty in acquiring good title to valuable stolen cultural objects," 1992 *International Journal of Cultural Property* 59-76.
16. Campbell, Peter B. (2013) 'The Illicit Antiquities Trade as a Transnational Criminal Network: Characterizing and Anticipating

- Trafficking of Cultural Heritage.’ 2013 *International Journal of Cultural Property*, 20:113–153.
17. Chechi, Alessandro, Raphael Contel and Marc-André Renold, ‘Case Jiroft Collection – Iran v. The Barakat Galleries Ltd.’ Platform ArThemis, Art-Law Centre, University of Geneva, accessed 30 September 2014, <http://unige.ch/art-adr>.
  18. Coggins, Clemency (1995) "A licit international traffic in ancient art: let there be light!" 1995 *International Journal of Cultural Property*, 4: 61-80; and John H. Merryman (1995) "A licit international trade in cultural objects," 1995 *International Journal of Cultural Property*, 4: 13-60.
  19. Gill, David and Christopher Chippindale (2002) ‘The Trade in Looted Antiquities and the Return of Cultural Property: A British Parliamentary Inquiry,’ 2002 *International Journal of Cultural Property*, 11(1): 50-64.
  20. INTERPOL (2012) ‘International operation led by INTERPOL reveals scale of illicit goods trafficking’, INTERPOL Media release, 17 July 2012.
  21. Kowalski, Wojciech A. (1998) *Art Treasures and War: A Study on the Restitution of Looted Cultural Property, Pursuant to Public International Law*, Leicester: Institute of Art and Law.
  22. Moore, Johnahan S. (1988) “Enforcing foreign ownership claims in the antiquities market,” *Yale L. J.* (1988) 97:466-487.
  23. O’Keefe, Patrick J. (1994) *Feasibility Study of an International Code of Ethics for Dealers in Cultural Property for the Purpose of More Effective Control of Illicit Traffic in Cultural Property*, report for UNESCO (Paris, May 1994) Doc. CLT-94/WS/11.
  24. Prott, Lyndel V. (1989) ‘Problems of Private International Law for the Protection of the Cultural Heritage’, *Receuil des Cours*, vol V (1989).
  25. Prott, Lyndel V. (1989) "Problems in private international law for the protection of the cultural heritage", *Receuil de Cours*, vol.V).
  26. Sandrock, Oliver (1985) "Foreign laws regulating export of cultural property : the respect due to the Lex Fori", in Lalive, P (ed.) *International Sales of Works of Art*, Geneva Workshop, Institute of Business Law and Practice (Geneva).
  27. Silverman, Helaine and D. Fairchild Ruggles (2007) ‘Cultural Heritage and Human Rights,’ in Helaine Silverman and D. Fairchild Ruggles (eds.) *Cultural Heritage and Human Rights* (Springer Science and Business Media, LLC).

28. UNESCO (2005) *Information Note* submitted to the Conference Celebrating the 10th Anniversary of the 1995 UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects, 24 June 2005, UNESCO Headquarters, Paris [Doc. CLT-2005/Conf/803/2, 16 June 2005].
29. UNODC (2008) *Illicit Trafficking in Cultural Property and Related Offences, number of police-recorded offences*.